

Πρόγραμμα «ACTIVE CITIZENS FUND» στην Ελλάδα
Χρηματοδοτικός Μηχανισμός ΕΟΧ 2014 - 2021

Σχέδιο Δράσης για την Καταγραφή της Ρητορικής Μίσους από το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας

Iceland
Liechtenstein
Norway **Active
citizens fund**

Διαχειριστής Επιχορήγησης:

ΙΔΡΥΜΑ
ΜΠΟΔΟΣΑΚΗ

**SOLIDARITY
NOW**
This is our common ground

Οκτώβριος 2022

Έρευνα – Συγγραφή:

Στεύη Κίτσου

Επισκόπηση Έργου – Επιμέλεια:

Για το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας:

Γαρυφαλλιά Αναστασοπούλου, Δάφνη Καπετανάκη, Κατερίνα Πάντου

Για το Σημείο για τη Μελέτη και την Αντιμετώπιση της Ακροδεξιάς:

Κωστής Παπαϊωάννου, Ιωάννα Μεϊτάνη, Δάφνη Σφέτσα

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΚΡΟΔΕΞΙΑΣ

Το Σημείο για τη Μελέτη και την Αντιμετώπιση της Ακροδεξιάς είναι μια ανεξάρτητη πρωτοβουλία πολιτών που ανησυχούν από την άνοδο του ακροδεξιού φαινομένου. Επιδιώκει έναν ισχυρό αντίλογο στη διάχυση του ρατσισμού, του εθνικισμού, του σεξισμού, της ομοφοβίας, του αντισημιτισμού, της ισλαμοφοβίας και άλλων ιδεών που υποτιμούν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και βασίζεται στις αρχές της ανοιχτής κοινωνίας, της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Εργάζεται για την αντιμετώπιση του δεξιού εξτρεμισμού με έρευνες, εκδόσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις ευαισθητοποίησης και πληροφόρησης. Παρεμβαίνει στον δημόσιο διάλογο και επιδιώκει να συμβάλει στη διαμόρφωση στρατηγικών για την αντιμετώπιση του δεξιού εξτρεμισμού, του ρατσισμού και του εθνικισμού.

Το Σημείο για τη Μελέτη και την Αντιμετώπιση της Ακροδεξιάς είναι Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία που λειτουργεί με βάση τις αρχές της διαφάνειας, της λογοδοσίας και της ανεξαρτησίας. Συνεργάζεται με αντίστοιχους φορείς στην Ελλάδα και το εξωτερικό για την προώθηση των στόχων του.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το παρόν σχέδιο δράσης επιχείρησε να ανταποκριθεί σε μια πάγια, εκπεφρασμένη ανάγκη του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας ως προς τη διερεύνηση επέκτασης των δραστηριοτήτων του, στην καταγραφή ρητορικής μίσους. Επομένως, η πραγματοποίηση του παρόντος σχεδίου δράσης δε θα μπορούσε να έχει καταστεί δυνατή, με το αντίστοιχο αποτέλεσμα, χωρίς τις καίριες επισημάνσεις των συντονιστριών του Δικτύου αλλά -και κυρίως- χωρίς την αμέριστη και καταλυτική συμβολή της βοηθού συντονίστριας, Γαρυφαλλιάς Αναστασοπούλου, σε όλα τα στάδια σχεδιασμού και υλοποίησης του παρόντος έργου.

Παράλληλα, καίρια και απαραίτητη για την άρτια εκπόνηση του έργου ήταν η συμμετοχή των εκπροσώπων των οργανώσεων που συμμετείχαν στις συζητήσεις εστίασης: ΔΙΟΤΙΜΑ, Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, HIAS, Solidarity Now, Human Rights 360, Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, RSA-υποστήριξη προσφύγων στο Αιγαίο, Θετική Φωνή, Κέντρο Ημέρας «Βαβέλ», Lesvos Project, Σημείο για τη Μελέτη και την Αντιμετώπιση της Ακροδεξιάς, Colour Youth-Ελληνική LGBTQI Κοινότητα Αθήνας, Generation 2.0, PRAKSIS, Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, Άρσις, καθώς και της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

Ευχαριστούμε επίσης τους: Ferry Griffin, Joanna Perry, Yves Renuixen-Mencel, Dani O, Irina Corobcenco, Valentina Scioneri, Simona Cruciani, Maria Westergen, Mike Fielitz για την πολύτιμη βοήθεια και συνεισφορά τους στις συζητήσεις που προηγήθηκαν της συγγραφής του έργου, ενώ τέλος ευχαριστούμε ιδιαίτερα το ίδρυμα Μποδοσάκη και τους Βεατρίκη Γιαννόγλου και Σοφοκλή Δαναοσή για την αμέριστη υποστήριξή τους που επέτρεψε στο εγχείρημα αυτό να λάβει μορφή και -ευελπιστούμε- και δράση.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
II.	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	8
III.	ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ	10
A.	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	11
B.	ΜΟΛΔΑΒΙΑ	13
C.	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	15
D.	ΙΤΑΛΙΑ	18
IV.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	21
V.	Η ΠΡΟΤΑΣΗ	26

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν σχέδιο δράσης αποτελεί πρόταση προς το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας ως προς το ενδεχόμενο επέκτασης των μέχρι τώρα δραστηριοτήτων του, στο πεδίο καταγραφής ρητορικής μίσους εναντίον μειονοτήτων και ομάδων-στόχων στη δημόσια σφαίρα.

Η εκπεφρασμένη αυτή ανάγκη του Δικτύου προκύπτει τόσο από την αιτιώδη σχέση που φαίνεται πολλές φορές να συνδέει τη ρητορική μίσους με τα εγκλήματα μίσους, όπως αναδεικνύεται από τις οργανώσεις που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο πεδίο, όσο και από το ίδιο το Δίκτυο μέσα από τις ετήσιες εκθέσεις του. Πιο συγκεκριμένα, στην ετήσια έκθεση του Δικτύου ήδη από το 2019, αποτυπώνεται ότι η ρατσιστική ρητορική εδραιώνεται, νομιμοποιώντας αντίστοιχες θεσμικές επιλογές και συμβάλλοντας στις αυξανόμενες βίαιες ξενοφοβικές και ρατσιστικές επιθέσεις που καταγράφονται από τις αρχές του έτους¹. Παρατηρείται δε ότι η αυξανόμενη μισαλλόδοξη ρητορική στη δημόσια σφαίρα, πολλές φορές, προσβλέπει στην απαξίωση του έργου και των υπηρεσιών που προσφέρουν οι υπερασπιστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων², δυσχεραίνει το έργο τους, διευρύνει το πεδίο στοχοποίησης και καθιστά τις ομάδες-στόχους των ρατσιστικών εγκλημάτων, ακόμα πιο ευάλωτες. Αντιστοίχως, η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD) αναφέρει ότι οι εκφραστές της ρητορικής μίσους «εκμεταλλεύονται τις αρχές και τους μηχανισμούς της δημοκρατίας για να νομιμοποιήσουν ρατσιστικές και ξενοφοβικές δράσεις αλλά και την ίδια τη ρητορική μίσους³». Επιπροσθέτως, το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OSCE/ODIHR) έχει τονίσει τη σύνδεση της ρητορικής μίσους με τα εγκλήματα μίσους καθώς και την ανάγκη καταγραφής περιστατικών ρατσιστικής ρητορικής⁴,

---

¹ Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, Ετήσια Έκθεση 2019, σελ. 5, <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2020/06/ETHSIA-EKTHESH-2019-GREEK.pdf>

² Ομοίως, σελ. 7

³ CERD 81st Session CERD/C/SR.2196, Summary record of the 2196th meeting, σελ. 4

⁴ Working Meeting: Addressing Anti-Migrant Discourse, Hate Speech and Hate Crimes, co-organized by the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) and Office of the UN Special Advisers on the Prevention of Genocide and the Responsibility to Protect (UNOSAPG) on 17 and 18 December 2020; Minutes of the third meeting of the EU High Level Group on combating racism, xenophobia and other forms of intolerance, <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/?do=groupDetail.groupMeetingDoc&docid=13119>

ενώ σε αντίστοιχη κατεύθυνση κινούνται και οι οδηγίες των Ηνωμένων Εθνών με παράλληλη στρατηγική δράση⁵.

Η ανάγκη δε για συστηματοποιημένη καταγραφή και ανάλυση της ρητορικής μίσους όπου αυτή απαντάται, επισημαίνεται στη Γενική Σύσταση Νο.15 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας του Συμβουλίου της Ευρώπης (ECRI)⁶. Η καταγραφή αυτή αποσκοπεί σε μια σειρά θετικών δράσεων: στην αποτύπωση της ρητορικής μίσους ως κοινωνικού δείκτη, στην καταγραφή και αξιολόγηση της βλάβης που το θύμα του μισαλλόδοξου λόγου υφίσταται, στην πιθανή σύνδεση της αυτής ρητορικής με εγκλήματα μίσους, καθώς και στην παραγωγή προτάσεων σε θεσμικούς και εκπαιδευτικούς φορείς για την κατανόηση και την αντιμετώπιση του φαινομένου. Όλα τα παραπάνω είναι αναγκαία προκειμένου να αναπτυχθούν σχετικά προγράμματα και πρωτοβουλίες υποστήριξης, ενδυνάμωσης και συμπερίληψης τόσο στο ευρύ κοινό, όσο και ιδιαιτέρως στα σχολεία⁷.

Αντίστοιχα, στην αναθεωρημένη σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης⁸, γίνεται ειδική μνεία στην υποχρέωση των κρατών-μελών να επιδιώκουν, στο μέτρο του δυνατού, τη συλλογή δεδομένων σχετικά με την αποτύπωση της ρητορικής μίσους στο δημόσιο λόγο, που δεν είναι απαραίτητο να έχει στοιχεία ποινικού ενδιαφέροντος, αλλά αρκεί και η επιβλαβής επίδραση πάνω τους (harmful speech) σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά δεδομένα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προτύπων προστασίας⁹.

Όλα τα παραπάνω συνηγορούν στην ανάγκη καταγραφής, παρακολούθησης και ανάλυσης περιστατικών ρητορικής μίσους στη δημόσια σφαίρα προκειμένου να αναδειχθεί η διαβρωτική του επίδραση στους αρμούς της κοινωνικής συνοχής.

Παράλληλα επιτρέπει και αναδεικνύει τη σύνδεσή του με τη ρατσιστική βία και τις εκδηλώσεις μίσους ευρύτερα, όπως αυτή αποτυπώνεται εμμέσως στις ως τώρα εκθέσεις του Δικτύου μέσα από την ποιοτική ανάλυση των καταγεγραμμένων

---

⁵ UN Strategy and Plan of Action on Hate Speech, https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/advising-and-mobilizing/Action_plan_on_hate_speech_EN.pdf

⁶ ECRI General Policy Recommendation No.15 on combating hate speech, explanatory memorandum, Council of Europe, 2016, p. 5, <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>

⁷ Ομοίως, σελ. 37

⁸ Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech, Council of Europe

⁹ Ομοίως, §59

περιστατικών ρατσιστικής βίας. Περαιτέρω, μια τέτοια κατεύθυνση μπορεί να τροφοδοτήσει ένα νέο πεδίο δραστηριοποίησης των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών με την ανάπτυξη στοχευμένων στρατηγικών συνηγορίας, προγραμμάτων προσανατολισμένων σε έρευνα και πρακτικές συμπερίληψης και ευαισθητοποίησης, καθώς και εκπαιδευτικών εργαλείων αντιμετώπισης του φαινομένου. Ως προστιθέμενη αξία για το Δίκτυο, ο ρόλος του τελευταίου αναδιαμορφώνεται και ενισχύεται ως σημείο αναφοράς, οργάνωσης και συντονισμού αντίστοιχων δράσεων και συνεργειών σε τοπικό, εθνικό και υπερεθνικό πεδίο, διευρύνοντας τον κύκλο δραστηριοτήτων του, τη δυναμική του και τους φορείς που συμμετέχουν σε αυτό.

II. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την εκπόνηση του σχεδίου δράσης βασίστηκε σε δύο κεντρικούς άξονες: (α) Στην έρευνα καλών πρακτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο ως προς τη χαρτογράφηση και την ανάδειξη ρητορικής μίσους στη δημόσια σφαίρα μέσα από πρωτοβουλίες οργανώσεων και δικτύων της κοινωνίας των πολιτών, και (β) στη διεξαγωγή συζητήσεων εστίασης (*focus groups*) με εκπροσώπους οργανώσεων που συμμετέχουν στο Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας.

Ως προς την παρουσίαση καλών πρακτικών, θα πρέπει να σημειωθεί ότι για τους σκοπούς του παρόντος έργου και λαμβάνοντας υπόψη τους εγγενείς περιορισμούς που μια τέτοια έρευνα συνεπάγεται στο συγκεκριμένο πλαίσιο, η επισκόπηση αυτή είναι ενδεικτική και σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί πλήρη και εξαντλητική απαρίθμηση όλων των πρωτοβουλιών, προγραμμάτων και δράσεων που έχουν αναπτυχθεί με σκοπό την καταγραφή ρητορικής μίσους από φορείς της κοινωνίας των πολιτών. Ως προς την έννομη τάξη των χωρών όπου υλοποιούνται αυτές οι πρακτικές, δεδομένου ότι δεν υπάρχει μέχρι στιγμής ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός της ρητορικής μίσους, η έρευνα επικεντρώθηκε αποκλειστικά στην ευρωπαϊκή ήπειρο, τόσο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και Συμβουλίου της Ευρώπης, λόγω της κοινής ευρωπαϊκής παράδοσης στην προσέγγιση και την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Ειδικότερα, στο πλαίσιο της έρευνας, και παράλληλα με τη σχετική έρευνα αναφορικά με τις υφιστάμενες καλές πρακτικές σε ευρωπαϊκό επίπεδο,

πραγματοποιήθηκαν εξατομικευμένες διαδικτυακές συναντήσεις με εκπροσώπους πρωτοβουλιών, οργανώσεων και δικτύων που ερευνούν ή/και καταγράφουν τη ρητορική μίσους, αναδεικνύοντας διάφορες και διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις όπως θα αναλυθεί περισσότερο στη συνέχεια.

Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο του παρόντος έργου, επαφές και συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με τους/τις:

Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights-NY), Joanna Perry (Facing Facts-HB), Yves Renuixen-Mencel & Dani O (Community Security Trust-HB), Irina Corobcenco (PromoLEX-Μολδαβία), Valentina Scioneri (Resource Center on Security and Crime-Ιταλία), Simona Cruciani & Maria Westergen (United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect-NY), Mike Fielitz (Gegen Hass im Netz-Γερμανία), ενώ επαφές επιχειρήθηκαν με τους: Valeria Fabretti (Bruno Kessler Foundation-Ιταλία), Federico Faloppa & Martina Chichi (Rete Nazionale per il Contrasto ai Discorsi e ai Fenomeni d' Odio-Ιταλία).

Σε δεύτερο στάδιο, πραγματοποιήθηκαν οι συζητήσεις εστίασης με εκπροσώπους των οργανώσεων που συμμετέχουν στο Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας προκειμένου να τους παρουσιαστούν οι υφιστάμενες καλές πρακτικές στην καταγραφή ρητορικής μίσους, οι προκλήσεις που συνεπάγεται ένα τέτοιο εγχείρημα, καθώς και να συζητηθεί σε ένα πλαίσιο ανατροφοδότησης ο ρόλος των οργανώσεων στην προοπτική που διανοίγεται για το Δίκτυο.

Τέλος, το παρόν έργο καταλήγει με μια πρόταση προς το Δίκτυο και τις οργανώσεις που το απαρτίζουν ως προς την καταγραφή ρητορικής μίσους από τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις καλές πρακτικές που υλοποιούνται σε αντίστοιχες πρωτοβουλίες στην Ευρώπη, όσο και τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από τις συζητήσεις εστίασης με εκπροσώπους μελών του Δικτύου.

III. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, έχουν υπάρξει αρκετά προγράμματα σε σχέση με την καταγραφή και την ανάλυση περιστατικών ρητορικής μίσους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως ενδεικτικά: Hate meter (2018-2020¹⁰), E-more project (2016-2018)¹¹, C.O.N.T.A.C.T project (2015-2017)¹², MANDOLA project (2015-2017)¹³, WE CAN for human rights speech (2020-2022¹⁴).

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει μέχρι στιγμής συστηματική, διαρκής καταγραφή και ποιοτική ανάλυση της ρητορικής μίσους στη δημόσια σφαίρα.

Την παρούσα χρονική περίοδο, κεντρικό ρόλο στην καταγραφή ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο έχει το έργο “European Observatory for Online Hate”¹⁵ στο οποίο συμμετέχουν 4 εταίροι μεταξύ των οποίων το “Textgain”¹⁶ από το Πανεπιστήμιο της Αμβέρσας, η οργάνωση “Dare to be Grey”¹⁷ στην Ολλανδία, την οργάνωση “PDCS”¹⁸ από τη Σλοβακία και το Τμήμα Εφαρμοσμένων Επιστημών του Πανεπιστημίου της Ουτρέχτης¹⁹. Το παρατηρητήριο αυτό, καταγράφει ρητορική μίσους σε 20 διαδικτυακές πλατφόρμες, με χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στο πλαίσιο του προγράμματος “Rights, Equality and Citizenship Programme Call: REC-AG-2020” με διάρκεια 24 μήνες.

Επίσης σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεσπόζουσα θέση στην καταγραφή και καταπολέμηση ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο, κατέχει το INACH²⁰, “International Network for Cyber Hate” με έδρα το Άμστερνταμ, ένα δίκτυο 32 οργανώσεων και δικτύων από 27 χώρες, με καταστατικό σκοπό την καταγραφή και τη διαγραφή περιεχομένου ρητορικής μίσους από διαδικτυακές πλατφόρμες, την εκπαίδευση, την τεχνολογική προσέγγιση αλλά και την ανάπτυξη στρατηγικών συνηγορίας σε ό,τι αφορά την αντιμετώπιση ρητορικής μίσους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το INACH συμμετέχει επίσης στην αξιολόγηση των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης σε ό,τι αφορά τη συμμόρφωσή τους με το “EU Code of Conduct on countering illegal

¹⁰ <http://hatemeter.eu/>

¹¹ <https://www.rissc.it/homepage/our-projects/emore-project/>

¹² <http://reportinghate.eu/eunion/about-c-o-n-t-a-c-t-and-hate-crime/>

¹³ <https://mandola-project.eu/>

¹⁴ <https://www.coe.int/en/web/inclusion-and-antidiscrimination/wecan4hrs>

¹⁵ <https://eoooh.eu/>

¹⁶ <https://www.textgain.com/about/>

¹⁷ <https://www.daretobegrey.com/about-us>

¹⁸ <https://www.pdcs.sk/o-nas>

¹⁹ <https://www.internationalhu.com/>

²⁰ <https://www.inach.net/>

hate speech online²¹ , του κώδικα δεοντολογίας σχετικά με την αντιμετώπιση της ρητορικής μίσους όπως υπογράφηκε το 2016 μεταξύ των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η σταχυολόγηση καλών πρακτικών που ακολουθεί αφορά στην καταγραφή ρητορικής μίσους σε σταθερή και συστηματική βάση από φορείς της κοινωνίας των πολιτών σε χώρες της Ευρώπης.

A. ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

Security Community Trust²²

Το Security Community Trust είναι ένας οργανισμός με έδρα το Λονδίνο το οποίο έχει ως καταστατικό σκοπό την προστασία της εβραϊκής κοινότητας τόσο στην Αγγλία όσο και διεθνώς. Οι δράσεις του δεν περιορίζονται μόνο στην καταγραφή ρητορικής μίσους με αντισημιτικό πρόσημο, αλλά εκτείνονται και στην ευαισθητοποίηση και την αντιμετώπιση του αντισημιτισμού ευρύτερα.

Το CST συλλέγει αντισημιτικά περιστατικά τα οποία αναφέρονται (reporting) στον οργανισμό είτε αφορούν εγκλήματα μίσους (επιθέσεις, φθορά ιδιοκτησίας), απειλές, αντισημιτικές αναπαραστάσεις στη λογοτεχνία, συνθήματα, είτε ρητορική μίσους, τόσο στο διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όσο και στη δημόσια σφαίρα ευρύτερα. Ειδικά σε ό,τι αφορά τα περιστατικά ρητορικής μίσους, ο οργανισμός συλλέγει δεδομένα που αντιστοιχούν τόσο σε παράνομο όσο και σε επιβλαβή λόγο μίσους (illegal and harmful hate speech). Σύμφωνα με τις εκθέσεις του Οργανισμού, δεν είναι απαραίτητο όλα τα περιστατικά που καταγράφονται να

συνδέονται με την ταυτοποίηση του δράστη ή του θύματος, όλα όμως έχουν έναν/μία καταγραφέα (reporter)²³. Τα αντισημιτικά περιστατικά που αναφέρονται στο CST και περιλαμβάνονται στις 6 μηνιαίες και ετήσιες εκθέσεις του λαμβάνονται με πολλούς τρόπους. Είτε μέσω τηλεφώνου, email, στον ιστότοπο του CST, ή μέσω του προφίλ του CST στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, είτε ακόμη και αυτοπροσώπως στο

²⁴https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combatting-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_en

²² <https://cst.org.uk/>

²³ Antisemitic Incidents Report, January-June 2022, σελ.29, https://cst.org.uk/public/data/file/3/b/Incidents%20Report%20Jan-Jun%202022.pdf?utm_source=hootsuite&utm_medium=&utm_term=&utm_content=&utm_campaign=

προσωπικό και τους εθελοντές του οργανισμού. Τα περιστατικά μπορούν να αναφερθούν στο CST από το θύμα, κάποιον/α μάρτυρα ή από άτομο ή οργανισμό που εκπροσωπεί το θύμα, μέσω των ειδικά διαμορφωμένων φορμών καταγραφής. Το CST έχει υπογράψει μνημόνιο συνεργασίας με το Εθνικό Συμβούλιο Αρχηγών Αστυνομίας (NPCC) αλλά και παρόμοιες συμφωνίες με περιφερειακά αστυνομικά τμήματα, που του επιτρέπουν να κοινοποιεί αναφορές αντισημιτικών συμβάντων στην Αστυνομία, με πλήρη ανωνυμία και σε συμμόρφωση με τις απαιτήσεις προστασίας προσωπικών δεδομένων. Με αυτόν τον τρόπο η Αστυνομία αποκτά ευρύτερη εικόνα του αριθμού και της φύσης των αντισημιτικών περιστατικών, ενώ υπάρχει μέριμνα να ελέγχεται η τυχόν διπλοκαταγραφή περιστατικών που συλλέγει η Αστυνομία στους δικούς της καταλόγους.

Το CST δεν συλλέγει μέσω καταγραφής (monitoring) δεδομένα σχετικά με ρητορική μίσους αντισημιτικού περιεχομένου, παρά μόνο αν πέρα από τις αναφορές που κατατίθενται σε αυτό, υποπέσει κάτι στην αντίληψη του προσωπικού ή των εθελοντών του. Παρ' όλα αυτά, το CST χρησιμοποιεί εργαλεία τεχνητής νοημοσύνης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, μέσω των οποίων μια εξειδικευμένη ομάδα καταγράφει και αναλύει εχθρικά για την εβραϊκή κοινότητα περιβάλλοντα (information collection on potential hostile reconnaissance and suspicious behaviour²⁴). Παρότι αυτά τα πιθανά περιστατικά δεν περιλαμβάνονται στις εκθέσεις του οργανισμού, εντούτοις αποτελούν βασικό κορμό και ζωτικής σημασίας δράση του CST καθώς σχετίζονται άμεσα με την ασφάλεια της εβραϊκής κοινότητας.

Όλα τα περιστατικά αντισημιτικού χαρακτήρα συλλέγονται και παρουσιάζονται ενιαία (σ.σ στο διαδίκτυο ή οπουδήποτε αλλού) στις εκθέσεις του οργανισμού και

περιλαμβάνουν κατηγοριοποιήσεις ως προς το είδος της προσβολής, το γένος και την ηλικία των θυμάτων, την ταυτότητα του/της δράστη (όπου αυτό είναι δυνατόν), πιθανή ιδεολογία ή κίνητρα, το μέσον όπου αυτά έλαβαν χώρα αλλά και τις περιοχές στις οποίες καταγράφηκαν²⁵. Η παραπάνω ποιοτική ανάλυση συνοδεύεται τόσο από συγκεκριμένα παραδείγματα (ενίοτε και υπό τη μορφή στιγμιότυπων οθόνης όταν

---

²⁴ Antisemitic Incidents Report 2021, σελ. 49,
<https://cst.org.uk/public/data/file/f/f/Incidents%20Report%202021.pdf>

²⁵ Για παράδειγμα: Antisemitic Incidents Report 2021, σελ. 24-43,
<https://cst.org.uk/public/data/file/f/f/Incidents%20Report%202021.pdf>

πρόκειται για περιστατικό στον χώρο του διαδικτύου) όσο και από γραφήματα αναπαριστώντας συγκριτική ανάλυση με προηγούμενους μήνες και έτη.

B. ΜΟΛΔΑΒΙΑ

Promo-LEX Association²⁶

Στη Δημοκρατία της Μολδαβίας, καταγραφή περιστατικών ρητορικής μίσους διεξάγει σε σταθερή και συστηματική βάση η Promo-LEX Association από το 2017.

Πρόκειται για μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση που στοχεύει στην προώθηση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω της εποπτείας των δημοκρατικών διαδικασιών στη χώρα καθώς και της ενίσχυσης της κοινωνίας των πολιτών. Η Promo-LEX έχει αναπτύξει ένα σύστημα καταγραφής κατά το οποίο ομάδα εμπειρογνομόνων για τα ανθρώπινα δικαιώματα καταγράφουν διάφορες εκφάνσεις της ρητορικής μίσους τόσο στα παραδοσιακά μέσα (τηλεόραση, ραδιοφωνικοί σταθμοί) όσο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, εστιάζοντας μεταξύ άλλων σε συγκεκριμένες ιστοσελίδες και προφίλ πολιτικών.

Συγκεκριμένα, η καταγραφή λαμβάνει χώρα σε περιόδους που διαρκούν από 3 ως 6 μήνες αναλόγως την τρέχουσα κοινωνικοπολιτική κατάσταση. Πριν από κάθε περίοδο καταγραφής ορίζονται τα δημόσια προφίλ και οι ιστοσελίδες που θα αποτελέσουν τους «στόχους» της καταγραφής, με κριτήριο την πιθανότητα αναπαραγωγής μισαλλόδοξου λόγου ή πρακτικών διάκρισης. Έμφαση δίνεται και στα προφίλ πολιτικών αλλά και δημόσιων προσώπων, των οποίων παρακολουθούν τους λογαριασμούς τόσο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όσο και, από το 2022, στο Telegram. Ειδικά σε ό,τι αφορά τα πολιτικά πρόσωπα, η ομάδα καταγράφει και

αναλύει τον δημόσιο λόγο τους σε όλα τα κανάλια επικοινωνίας που χρησιμοποιούν για τη μετάδοση των πολιτικών τους μηνυμάτων, συμπεριλαμβανομένων και των παραδοσιακών μέσων επικοινωνίας.

Κατά την περίοδο καταγραφής (η οποία διαχωρίζεται από την εκλογική περίοδο) η ομάδα των εμπειρογνομόνων χρησιμοποιεί διαδικτυακές πλατφόρμες μόνο ως εσωτερικό εργαλείο επικοινωνίας, επομένως δεν είναι δυνατός ο εξωτερικός

---

²⁶ <https://promolex.md/misiune/?lang=ro>

μηχανισμός αναφοράς από τρίτους. Σύμφωνα με τη μεθοδολογία που έχουν αναπτύξει, προκειμένου να χαρακτηρίσει και να καταγράψει η ομάδα κάποιο περιστατικό ως ρητορική μίσους, βασίζεται σε ένα εσωτερικής χρήσης ερωτηματολόγιο το οποίο ακολουθούν για να κατηγοριοποιήσουν τις διάφορες εκδηλώσεις της ρητορικής μίσους λαμβάνοντας υπόψη την/τον ομιλήτρια/ομιλητή, το πλαίσιο, το κανάλι επικοινωνίας, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον δημοσιογραφικό λόγο. Δεδομένου ότι η Μολδαβία δεν είναι ακόμη κράτος μέλος της ΕΕ, η εθνική νομοθεσία δεν δεσμεύεται από την απόφαση πλαίσιο του 2008 για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας²⁷, αλλά μάλλον ορίζει διάφορες και διαφορετικές μεταξύ τους διατάξεις για το έγκλημα και τις διακρίσεις που προκαλούνται από προκαταλήψεις, υποκίνηση σε διακρίσεις, αντισημιτισμό, προπαγάνδα και διάδοση γενοκτονίας καθώς και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Ως εκ τούτου, η οργάνωση επέλεξε έναν ευρύ ορισμό της ρητορικής μίσους προσπαθώντας να οριοθετήσει τις διαφορετικές πτυχές του φαινομένου, ειδικά όταν πρόκειται για σεξιστικό ή ομοφοβικό λόγο που εκφράζεται από πολιτικά πρόσωπα. Προσπαθούν επίσης να παρακολουθούν σχετικά σχόλια στα οποία μπορεί να διακρίνονται αποχρώσεις μίσους, αλλά και τις αντιδράσεις του κοινού/των χρηστών σε αυτά.

Την ολοκλήρωση των περιόδων καταγραφής ακολουθεί ποιοτική και ποσοτική ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν η οποία συνοδεύεται από εμπειριστατωμένη αιτιολόγηση ως προς το γιατί το κάθε συγκεκριμένο περιστατικό αποτελεί/περιέχει ρητορική μίσους. Τα δεδομένα αυτά αποτυπώνονται και παρουσιάζονται στις αντίστοιχες ετήσιες εκθέσεις του οργανισμού, οι οποίες απευθύνονται τόσο στο ευρύ κοινό όσο και στις Αρχές και την τοπική αυτοδιοίκηση. Παράλληλα, με βάση τις εκθέσεις, αποστέλλουν σχετικές συστάσεις προς την Πολιτεία, με πιο πρόσφατο παράδειγμα την πρόβλεψη που πλέον υιοθετήθηκε από τη Βουλή, για απαγόρευση ρητορικής μίσους και υποκίνησης διακρίσεων κατά τη διάρκεια των εκλογών.

---

²⁷ Απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2008, για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913&from=EL>

C. ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Η Γερμανία αποτελεί ίσως το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα καλών πρακτικών στο πεδίο της καταγραφής, ανάλυσης και αντιμετώπισης ρητορικής μίσους σε ένα ευρύ πεδίο δράσεων και προγραμμάτων από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών - συνήθως με την υποστήριξη του ομοσπονδιακού κράτους.

Η πιο σημαντική πρωτοβουλία για την ανάδειξη και την καταπολέμηση του φαινομένου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι το «Das NETTZ».

Das NETTZ²⁸

Το Das NETTZ είναι ένας οργανισμός-ομπρέλα, ένα δίκτυο όπως υποδηλώνει και το όνομά του, που συντονίζει, συνδέει και διευκολύνει το έργο των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών που ασχολούνται με την αντιμετώπιση του μίσους γενικώς και της ρητορικής μίσους στο (γερμανόφωνο) διαδίκτυο ειδικότερα. Το δίκτυο αποτελείται από ένα ευρύ φάσμα οργανώσεων και εμπειρογνομόνων σε όλη την Ευρώπη, που περιλαμβάνει από ομάδες βάσης και ακτιβιστές που εργάζονται στο πεδίο, μέχρι καλά εδραιωμένες ΜΚΟ, ερευνήτριες/ερευνητές, επαγγελματίες επικοινωνίας και ψηφιακών δεδομένων, όλους όσους ασχολούνται με την έρευνα, την ανάλυση και την καταπολέμηση του μίσους στο διαδίκτυο.

Μεταξύ άλλων προγραμμάτων και πρωτοβουλιών, το Das NETTZ δημιούργησε μια «ομοσπονδιακή ομάδα δράσης» κατά του μίσους στον χώρο του διαδικτύου, το BAG gegen Hass im Netz²⁹ (Against Online Hate). Πρόκειται για ένα ερευνητικό κέντρο που υποστηρίζεται από το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικογενειακών Υποθέσεων υπό την αιγίδα του προγράμματος «Living Democracy!» και του Ιδρύματος Robert Bosch.

Η ομάδα επικεντρώνει το έργο της σε δύο τομείς: Αφενός διεξάγει έρευνα σχετικά με τις εκφράσεις/εκδηλώσεις μίσους στο διαδίκτυο (συμπεριλαμβανομένων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης) στις γερμανόφωνες περιοχές και αφετέρου διατηρεί μια λειτουργία δικτύωσης (network operation) που της επιτρέπει να διαθέτει τα πορίσματα των δεδομένων που συλλέγει, στην κοινωνία των πολιτών στη βάση μιας διαδραστικής σχέσης. Οι φορείς δηλαδή των οργανώσεων που συμμετέχουν στο δίκτυο, αξιοποιούν τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί, για

²⁸ <https://www.das-nettz.de/>

²⁹ <https://bag-gegen-hass.net/>

στρατηγικές τους δράσεις και παράλληλα ανατροφοδοτεί την ερευνητική ομάδα ως προς τις ανάγκες της κοινωνίας των πολιτών προκειμένου να οριστούν μελλοντικές ερευνητικές επιλογές.

Η παραπάνω διαδικασία αναλύεται ως εξής: Το κέντρο έρευνας συλλέγει δεδομένα σε πραγματικό χρόνο από πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης και τα οργανώνει σε μια συλλογή δεδομένων που θα αποτελέσουν με τη σειρά τους εκθέσεις για τη μακροπρόθεσμη παρακολούθηση του φαινομένου. Τα δεδομένα αυτά αλιεύονται με τη βοήθεια εργαλείων τεχνητής νοημοσύνης έχοντας ως «προφίλ-στόχους» μεταξύ 1000 και 2000 δημόσιων λογαριασμών, κάθε 4 ώρες. Στη συνέχεια, το κέντρο κάνει ποιοτική ανάλυση αυτών των δεδομένων και κοινοποιεί τα ευρήματα στην κοινωνία των πολιτών, άλλους ερευνητές και δημοσιογράφους, μέσω της λειτουργίας δικτύωσης του οργανισμού. Εν τω μεταξύ, οι ΜΚΟ που συμμετέχουν στην πρωτοβουλία προτείνουν βελτιώσεις στις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι ειδικοί της τεχνολογίας πληροφοριών (IT experts) και έτσι διαμορφώνεται μια συνεχώς ανατροφοδοτούμενη σχέση μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών και της ερευνητικής ομάδας που οργανώνει και διαχειρίζεται τη συλλογή των δεδομένων. Τα δεδομένα που συλλέγονται χρησιμοποιούνται στη συνέχεια από τις ΜΚΟ προκειμένου να αξιοποιηθούν αναλόγως τον καταστατικό σκοπό τους, συμπεριλαμβανομένων των εκπαιδευτικών στόχων, των στρατηγικών συνηγορίας αλλά και της ανάπτυξης «αντίθετων αφηγήσεων» (counter narratives) στη ρητορική μίσους που εντοπίζεται στη δημόσια σφαίρα και ειδικότερα στο διαδίκτυο. Επιπλέον, η BAG επιβλέπει και επικαιροποιεί προγράμματα ΜΚΟ που καταγράφουν επίσης ρητορική μίσους στο διαδίκτυο, ενώ μέχρι στιγμής συνεργάζεται με 20 ΜΚΟ - αριθμός που αυξάνεται προοδευτικά από την έναρξη των δραστηριοτήτων της ομάδας, τον Ιούνιο του 2022.

Kompetenznetzwerk gegen Hass im Netz³⁰

Μια άλλη σχετική πρωτοβουλία που αξίζει να αναφερθεί είναι το “Kompetenznetzwerk gegen Hass im Netz” (Competence network against online hate) Το δίκτυο αυτό αποτελείται από 4 καλά εδραιωμένους στο πεδίο οργανισμούς που αναπτύσσουν ποικίλες δράσεις κατά του διαδικτυακού μίσους. Αυτοί οι

---

³⁰ <https://kompetenznetzwerk-hass-im-netz.de>

οργανισμοί είναι οι: «Das NETTZ»³¹, «Hate Aid»³², «jugendschutz.net»³³ και «Neue Deutsche Medienmacher*innen»³⁴. Το δίκτυο αυτό φιλοδοξεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς σε ό,τι σχετίζεται με την έρευνα της ρητορικής μίσους στη Γερμανία, το ίδιο ωστόσο -ως πρωτοβουλία- δεν καταγράφει αυτόνομα ρητορική μίσους στο διαδίκτυο προς το παρόν. Πρόκειται όμως η καταγραφή να αποτελέσει βασικό κορμό των δράσεών του, κυρίως σε ό,τι αφορά τις αναπαραστάσεις και τον λόγο που εκφέρεται μέσα από τα μέσα επικοινωνίας.

Μηχανισμοί και συστήματα καταγραφής περιστατικών ρητορικής μίσους

Όσον αφορά στους μηχανισμούς αναφοράς/καταγραφής σχετικά με τη ρητορική μίσους στο διαδίκτυο στη Γερμανία, τα πιθανά θύματα ρητορικής μίσους έχουν πολλά και διάφορα μέσα στη διάθεσή τους προκειμένου να αναφέρουν σχετικά περιστατικά. Στη Γερμανία, πέρα από τη βασική και τυπική διαδικασία επισήμανσης (παράνομου) διαδικτυακού περιεχομένου (flagging) σε πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης ή αναφοράς των περιστατικών απευθείας στις Αρχές, το γερμανικό ομοσπονδιακό κράτος παρέχει πρόσθετα μέσα αναφοράς της ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο, σύμφωνα με τον σχετικό γερμανικό νόμο περί απαγόρευσης ρητορικής μίσους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (NetzDG). Αυτό πρακτικά συμβαίνει με το να υποχρεώνονται οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης στη Γερμανία να παρέχουν μία πρόσθετη δυνατότητα αναφοράς παράλληλα με το «flagging» σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που θέτει ο σχετικός γερμανικός σχετικός νόμος και όχι μόνο τα «community standards» των πλατφορμών.

Παράλληλα, ένα καλό παράδειγμα εργαλείου αναφοράς κατά της ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο στη Γερμανία είναι το “Respect! Gegen Hetze im Netz”³⁵ (against online hate speech). Η πρωτοβουλία τελεί υπό την αιγίδα του Ιδρύματος Νεολαίας της Βάδης-Βυρτεμβέργης στο Κέντρο Δημοκρατίας της Βάδης-Βυρτεμβέργης σε συνεργασία με την κυβέρνηση της Βαυαρίας. Το Κέντρο Δημοκρατίας χρηματοδοτείται με τη σειρά του από το Υπουργείο Κοινωνικών Υποθέσεων, Υγείας και Ένταξης της Βάδης-Βυρτεμβέργης μέσω κονδυλίων από το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικογενειακών Υποθέσεων, Ηλικιωμένων, Γυναικών και

³¹ <https://www.das-nettz.de/>

³² <https://hateaid.org/>

³³ <https://www.jugendschutz.net/>

³⁴ <https://neuemedienmacher.de/projekte/kompetenznetzwerk-gegen-hass-im-netz/>

³⁵ <https://demokratiezentrum-bw.de/angebote/respect-die-meldestelle-fuer-hetze-im-netz/>

Νεολαίας (BMFSFJ) ως μέρος του ομοσπονδιακού προγράμματος «Living Democracy!» που χρηματοδοτεί επίσης το «Das NETTZ» και με κεφάλαια από το Υπουργείο Οικογενειακών Υποθέσεων, Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων της Βαυαρίας.

Η πρωτοβουλία αποτελείται από μια ομάδα με διεπιστημονικό υπόβαθρο και προσπαθεί να συγκεντρώσει αναφορές διαδικτυακού μίσους, να τις φιλτράρει και να καθοδηγήσει τα θύματα σε περαιτέρω ενέργειες, ενώ παράλληλα συγκεντρώνει στατιστικά τα οποία είναι διαθέσιμα σε ερευνήτριες/ερευνητές. Σε σπάνιες περιπτώσεις, προωθεί τα αναφερθέντα περιστατικά στην Αστυνομία.

Αντίστοιχα, το πρόγραμμα «Hassmelden»³⁶ (hate reporting) αφορά αποκλειστικά σε αναφορές ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο, παρέχοντας στο θύμα την επιλογή της ανωνυμίας. Σε δεύτερο στάδιο, η ομάδα μεταβιβάζει περιεχόμενο που είναι πιθανό να είναι παράνομο στις αρμόδιες αρχές, διατηρώντας την ανωνυμία του χρήστη/θύματος της υπόθεσης που χειρίζεται. Το τελευταίο διάστημα ωστόσο παραμένει σχετικά ανενεργό.

D. ΙΤΑΛΙΑ

Rete Nazionale per il Contrasto ai discorsi e ai fenomeni d'odio³⁷

Στην Ιταλία, έχουν υλοποιηθεί αρκετά αυτοτελή έργα σχετικά με την καταπολέμηση της ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο μέσω της καταγραφής του φαινομένου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (ενδεικτικά: «Contro l'odio»³⁸, «Barometro dell'odio»³⁹ «eMORE»⁴⁰).

Σε επίπεδο ωστόσο σταθερής, συστηματικής και ευρείας χαρτογράφησης και καταπολέμησης της ρητορικής μίσους αλλά και των φαινομένων μίσους γενικότερα, διακρίνεται το «Rete Nazionale per il Contrasto ai discorsi e ai fenomeni d'odio» (Network against hate speech and hate practices).

³⁶ <https://hassmelden.de/>

³⁷ *Οι πληροφορίες που έχουν συλλεχθεί και παρουσιάστηκαν στο συγκεκριμένο παράδειγμα καλών πρακτικών, εκφράζονται με κάθε επιφύλαξη καθώς παρότι επιχειρήθηκε πολλές φορές και σε διάστημα πολλών μηνών επαφή με τους συντονιστές του Δικτύου, κάτι τέτοιο δεν κατέστη τελικά εφικτό.*

<https://www.retecontrolodio.org/>

³⁸ <https://controlodio.it/progetto/>

³⁹ <https://www.amnesty.it/barometro-odio/>

⁴⁰ <https://www.risce.it/homepage/our-projects/emore-project/>

Πρόκειται για ένα ετερογενές δίκτυο το οποίο συγκροτείται από ΜΚΟ, το υπερεθνικό κίνημα «No hate speech Italia», ερευνήτριες/ερευνητές από 8 Πανεπιστήμια, 3 ερευνητικά κέντρα, το Εθνικό Εγκληματολογικό Συμβούλιο καθώς και το Εθνικό Γραφείο κατά των Φυλετικών Διακρίσεων. Το δίκτυο συστάθηκε το 2020 ως απότοκο προσπάθειας που είχε ήδη ξεκινήσει το 2018 από το Τμήμα Διεθνούς Αμνηστίας Ιταλίας μέσω ενός εγχειρήματος να δημιουργήσει ένα δίκτυο επιστημόνων και οργανώσεων που θα μπορούσαν να μελετήσουν, να καταγράψουν και να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο της ρητορικής μίσους.

Στο δίκτυο τελείται διεπιστημονικό έργο όπου ερευνητικά κέντρα και ακτιβιστές παρακολουθούν από κοινού φαινόμενα ρητορικής μίσους από διαφορετικές βάσεις και προσεγγίσεις. Σύμφωνα με την αυτοπαρουσίαση του δικτύου⁴¹, η έρευνα που εκπονείται από τα μέλη του και στο πλαίσιο του, καλύπτει τομείς από τις κοινωνικές επιστήμες, την ψυχολογία, τη νομική, την ανάλυση λόγου και την υπολογιστική γλωσσολογία και αναλύει μεγάλο όγκο δεδομένων από διαφορετικές οπτικές γωνίες, προκειμένου να γίνουν πλήρως κατανοητοί οι μηχανισμοί που διέπουν την παραγωγή και διάδοση της ρητορικής μίσους. Δίνεται έτσι η δυνατότητα να εξαρθρωθούν οι μηχανισμοί αυτοί μέσα από άμεσες δράσεις αλλά και νομοθετικές προτάσεις, εκπαιδευτικές παρεμβάσεις, εκπαιδεύσεις επαγγελματιών και παραγωγή αντίθετων στη ρητορική μίσους, αφηγήσεων (counter narratives).

Στο πλαίσιο του δικτύου, το «Vox-Osservatorio Italiano sui diritti» (Vox-Italian Observatory on Rights) μαζί με το Κρατικό Πανεπιστήμιο του Μιλάνου, το Πανεπιστήμιο Aldo Moro του Μπάρι, το Πανεπιστήμιο Sapienza της Ρώμης και την ομάδα ITSTIME του Καθολικού Πανεπιστημίου του Μιλάνου, δημιούργησαν το «Mappa del' Intolleranza»⁴² (Map of Intolerance). Ο συγκεκριμένος χάρτης είναι στην πραγματικότητα μια έκθεση χαρτογράφησης περιστατικών ρητορικής μίσους που λαμβάνουν χώρα στο Twitter, συλλέγονται, αναλύονται και παρουσιάζονται σε ετήσια βάση. Η έρευνα συλλογής δεδομένων εστιάζει σε 6 βασικές κατηγορίες: μισογυνισμό, ομοφοβία, ξενοφοβία, αναπηροφοβία, ισλαμοφοβία, ενώ αυτή καθαυτή η συλλογή γίνεται μέσω εργαλείων τεχνητής νοημοσύνης και γλωσσικής ανάλυσης των δεδομένων. Στη συνέχεια, ακολουθεί ποιοτική ανάλυση των περιστατικών που συλλέχθηκαν και αυτά «γεωεντοπίζονται» σε όλη τη χώρα, αναπαριστώντας έτσι έναν «θερμογραφικό» χάρτη στον οποίο αποτυπώνεται ο

⁴¹ <https://www.retecontrolodio.org/chi-siamo/>

⁴² <https://www.retecontrolodio.org/cmswp/wp-content/uploads/2021/04/Mappa-dellIntolleranza-5.0-1.pdf>

βαθμός και το είδος μισαλλοδοξίας, ανά κατηγορία, σε διάφορες περιοχές της Ιταλίας.

Η έρευνα καταγράφει περιστατικά και τάσεις ρητορικής μίσους αποκλειστικά στο Twitter καθώς παρότι δεν είναι η πιο ευρέως χρησιμοποιούμενη πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης στην Ευρώπη, εντούτοις επιτρέπει την άμεση αναπαραγωγή «tweets» αναδεικνύοντας έτσι τη δυναμική του μέσου αλλά και μια κοινότητα χρηστών που ασχολείται σταθερά με αυτό και αναπαράγει εκφράσεις μίσους. Παράλληλα η επιλογή των «hashtags» (#) προσφέρει μια καλή πρόσληψη των συναισθημάτων που βιώνει ή και υποστηρίζει η/ο χρήστης. Ως προς τα αποτελέσματα που εξάγονται, αυτά συγκρίνονται με τα δεδομένα προηγούμενων ετών ενώ παρουσιάζεται ενδελεχής ανάλυση των παραγόντων που φαίνεται να επηρέασαν τις αντίστοιχες «τάσεις» (trends).

Το πλαίσιο στο οποίο ορίζονται εκφράσεις ως «ρητορική μίσους» βασίστηκε σε πρόταση του Τμήματος του Δημοσίου Δικαίου του Πανεπιστημίου του Μιλάνου λαμβάνοντας ως γενική βάση την απαγόρευση των διακρίσεων και τα δικαιώματα που προσβάλλονται από την εκφορά ρητορικής μίσους.

Η δεύτερη φάση της καταγραφής επικεντρώνεται στον προσδιορισμό «ευαίσθητων» λέξεων, ως λέξεων-κλειδιά (key words) που σχετίζονται με τα συναισθήματα και την ανάλυσή τους. Το συγκεκριμένο κομμάτι έρευνας εκπονείται από ερευνήτριες/ερευνητές του τμήματος Κλινικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Sapienza της Ρώμης, που εξειδικεύονται στη μελέτη ταυτότητας φύλου αλλά και στα συλλογικά συναισθήματα που αναπτύσσονται και εκφράζονται στο διαδίκτυο.

Στην τρίτη φάση, περιλαμβάνεται η πραγματική χαρτογράφηση των «tweets», χάρη σε ένα λογισμικό που σχεδιάστηκε από το Τμήμα Επιστήμης Υπολογιστών του Πανεπιστημίου του Μπάρι. Πρόκειται για μια πλατφόρμα Social Network Analytics & Sentiment Analysis, η οποία χρησιμοποιεί αλγόριθμους τεχνητής νοημοσύνης για την κατανόηση των γλωσσικών αποχρώσεων του κειμένου, καθώς εντοπίζει και εξάγει το συγκεκριμένο περιεχόμενο.

Τα δεδομένα που συλλέγονται, στη συνέχεια αναλύονται κοινωνιολογικά από την ερευνητική ομάδα «ITSTIME»⁴³, (Italian Team for Security, Terroristic Issues & Managing Emergency), ως επικεφαλής του ερευνητικού κέντρου στο Τμήμα

---

⁴³ <https://www.itstime.it/w/about-us/>

Κοινωνιολογίας του Καθολικού Πανεπιστημίου του Μιλάνου. Το λογισμικό που χρησιμοποιείται στο έργο, «εκπαιδεύεται» να εξάγει τα «tweets» που είναι πιο επιθετικά, αναδεικνύοντας έτσι το επίπεδο της έντασης με βάση την κλίμακα MOAS (Modified Overt Aggression Scale), καθώς παράγοντας ανάλυσης είναι επίσης ο βαθμός έντασης στην εκφορά μισαλλόδοξου λόγου.

Σύμφωνα με το περιγραφή του έργου, ο «Χάρτης της μισαλλοδοξίας» φιλοδοξεί να αποτελέσει εργαλείο πρόληψης και ερμηνείας του φαινομένου της ρητορική μίσους, αλλά και καταπολέμησης του μίσους και της μισαλλοδοξίας ευρύτερα, σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, σε σχολεία, φορείς και οργανώσεις πεδίου⁴⁴.

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ

Στο δεύτερο στάδιο εκπόνησης του παρόντος έργου, σχεδιάστηκαν και πραγματοποιήθηκαν συζητήσεις εστίασης με εκπροσώπους μελών του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, προκειμένου να παρουσιαστούν οι καλές πρακτικές όπως αυτές προέκυψαν από την προηγηθείσα έρευνα, καθώς και να συζητηθεί ο ενδεχόμενος διευρυμένος ρόλος του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, οι προκλήσεις που αυτός συνεπάγεται και η δική τους συμβολή σε αυτόν.

Οι συζητήσεις κινήθηκαν γύρω από 4 βασικούς άξονες:

- 1) Πλαίσιο ορισμού ρητορικής μίσους / μισαλλόδοξου λόγου
- 2) Πλαίσιο καταγραφής (δημόσια σφαίρα / social media/ αναφορές)
- 3) Μεθοδολογία
- 4) Αξιοποίηση δεδομένων

Στις συζητήσεις εστίασης που έλαβαν χώρα συμμετείχαν εκπρόσωποι των οργανώσεων: ΔΙΟΤΙΜΑ, Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, HIAS, Solidarity Now, Human Rights 360, Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, RSA-υποστήριξη προσφύγων στο Αιγαίο, Θετική Φωνή, Κέντρο Ημέρας «Βαβέλ», Lesbos Project, Σημείο για τη Μελέτη και την Αντιμετώπιση της Ακροδεξιάς, Colour Youth-Ελληνική LGBTQI Κοινότητα Αθήνας, Generation 2.0, PRAKSIS, Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, Άρσις, καθώς και εκπρόσωπος της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

⁴⁴ <http://www.voxdiritti.it/la-nuova-mappa-dellintolleranza-5/>

Ως προς το πλαίσιο ορισμού της ρητορικής μίσους, το βασικό ερώτημα που τέθηκε είναι αν, σε περίπτωση που το Δίκτυο αποφασίσει να καταγράψει ρητορική μίσους, ο ορισμός στον οποίο θα βασίζεται η καταγραφή θα πρέπει να ακολουθεί τη διάκριση παράνομου/επιβλαβούς λόγου (illegal/harmful hate speech) και αν ναι, πώς αυτή θα αξιοποιηθεί. Αρχικά, έγινε δεκτό από όλα τα συμμετέχοντα μέλη ότι μια αυστηρά νομική προσέγγιση του όρου που θα βασιζόταν στον μοναδικό δεσμευτικό ως τώρα σχετικό νόμο⁴⁵ με όλους τους περιορισμούς που αυτός συνεπάγεται, θα στερούσε από το Δίκτυο τη δυνατότητα να αποτυπώσει τη ρητορική μίσους ως έναν κοινωνικό δείκτη, να αναλύσει τις πολλαπλές αποχρώσεις και διαβαθμίσεις του μίσους και να προβεί στις πιθανές συνδέσεις καταγραφής εγκλημάτων μίσους. Προκρίθηκε έτσι η προσέγγιση ενός ευρύ και συμπεριληπτικού ορισμού κατά τα πρότυπα της Γενικής Σύστασης Νο.15 σχετικά με την καταπολέμηση ρητορικής μίσους του Συμβουλίου της Ευρώπης⁴⁶, παρέχοντας ωστόσο τη δυνατότητα, όπου αυτό χρειάζεται, να γίνεται η σχετική διάκριση σε παράνομο λόγο και να ακολουθηθούν οι αντίστοιχες νομικές διαδικασίες με τα μέσα ποινικού δικαίου. Με άλλα λόγια, για τους σκοπούς της κατανόησης και αντιμετώπισης της ρητορικής μίσους ως κοινωνικού φαινομένου, η καταγραφή του θα πρέπει να περιλαμβάνει τόσο μορφές παράνομου όσο και επιβλαβούς για τις ομάδες-στόχους μισαλλόδοξου λόγου, καθώς αυτοί μπορούν να εξυπηρετούν τους «τακτικούς» και «στρατηγικούς» στόχους, όπως αυτοί οριστούν και όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε.

Αναφορικά με το πλαίσιο καταγραφής, το πού δηλαδή θα επικεντρώνεται η καταγραφή περιστατικών ρητορικής μίσους, υπήρξε γενική συμφωνία ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν προνομιακό πεδίο εκφοράς και άμεσης αναπαραγωγής μισαλλόδοξου λόγου, επομένως η όποια προσπάθεια καταγραφής θα πρέπει να εστιάσει στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, χωρίς όμως να αποκλειστούν τα παραδοσιακά μέσα σε περιπτώσεις που υπάρχει εκφορά προδήλως

⁴⁵ Ν.4285/2014, Τροποποίηση του Ν. 927/1979 (Α' 139) και προσαρμογή του στην απόφαση - πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ της 28ης Νοεμβρίου 2008, για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου και άλλες διατάξεις.

⁴⁶ Σύμφωνα με τη Σύσταση, ως ρητορική μίσους ορίζεται: «...η υπεράσπιση, η προώθηση ή η υποκίνηση, με οποιαδήποτε μορφή, της δυσφήμισης, του μίσους ή της υποτίμησης ενός ατόμου ή ομάδας προσώπων, καθώς και κάθε παρενόχλησης, προσβολής, αρνητικών στερεοτύπων, στιγματισμού ή απειλής σε σχέση με ένα τέτοιο άτομο ή ομάδα προσώπων και την αιτιολόγηση όλων των προηγούμενων μορφών έκφρασης, με βάση τη «φυλή», το χρώμα, την καταγωγή, την εθνική ή εθνοτική καταγωγή, την ηλικία, την αναπηρία, τη γλώσσα, τη θρησκεία ή πεποιθήσεις, το βιολογικό φύλο, το κοινωνικό φύλο, την ταυτότητα φύλου, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και άλλα προσωπικά χαρακτηριστικά ή κατάσταση», ECRJ General Policy Recommendation No.15 on combating hate speech, explanatory memorandum, Council of Europe, 2016, <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>

μισαλλόδοξου λόγου. Πιο συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι το Twitter παρουσιάζει χαρακτηριστικά πιο έντονης τοξικότητας και επιθετικότητας κατά τη δημόσια έκφραση των χρηστών του ενώ τα hashtags επιτρέπουν την ποιοτική ανάλυση των τάσεων που επικρατούν κατά χρονική συγκυρία και θεματική. Θα πρέπει ωστόσο να ληφθεί υπόψη η γενεαλογική διαφορά ως προς τη χρήση συγκεκριμένων μέσω κοινωνικής δικτύωσης, αλλά και οι ποιοτικές διαφορές τους ως προς την ένταση της ρητορικής μίσους, αναλόγως τον εκφραστή αυτής. Τέθηκε για παράδειγμα το ερώτημα αν θα πρέπει να αποτελέσει παράμετρο της συζήτησης το να πρέπει να καταγράφεται ξεχωριστά -και επομένως να αναλύεται και να παρουσιάζεται αντίστοιχα- μισαλλόδοξος λόγος που εκφέρεται από πολιτικούς, ή γενικότερα από πρόσωπα της δημόσια ζωής και της δημοσιογραφίας, κατά τα πρότυπα της Μολδαβίας. Το να καταγράφονται όμως κυρίως πολιτικά ή δημόσια πρόσωπα τέθηκε επίσης στη βάση διευκόλυνσης της εστίασης του φαινομένου λόγω του μεγάλου όγκου δεδομένων που πιθανόν να προκύψει από τη συλλογή των περιστατικών ρητορικής μίσους.

Η μεθοδολογία που πρόκειται να αναπτυχθεί προκειμένου να λάβει χώρα η καταγραφή περιστατικών ρητορικής μίσους από το Δίκτυο και τα μέλη του, αποτέλεσε τη βασική προβληματική κατά τη διάρκεια των συζητήσεων, ως προς το ενδεχόμενο επέκτασης των δραστηριοτήτων του τελευταίου. Με βάση την παρουσίαση των καλών πρακτικών όπως αυτές υπάρχουν σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες αλλά και με βάση τους περιορισμένους πόρους του Δικτύου σε κονδύλια και ανθρώπινο δυναμικό, κατέστη ευθύς εξαρχής σαφές ότι μια ενδεχόμενη καταγραφή περιστατικών ρητορικής μίσους στη δημόσια σφαίρα και πολλώ δε μάλλον στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δε μπορεί να ακολουθήσει την παρούσα μεθοδολογία του Δικτύου ως προς την καταγραφή περιστατικών ρατσιστικής βίας. Δεδομένης δε της εθελοντικής βάσης, ως προς την καταγραφή εγκλημάτων μίσους από τα μέλη του Δικτύου, παράλληλα με τον κύριο άξονα δραστηριοτήτων τους, κατέστη επίσης σαφές ότι η όποια καταγραφή ρητορικής μίσους λόγω και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και προκλήσεων ενός τέτοιου εγχειρήματος, δε θα μπορούσε να γίνει στη βάση επίσης εθελοντικής, συστηματικής συλλογής ενός τεράστιου όγκου δεδομένων από μέλη του Δικτύου σε αντίστοιχες φόρμες καταγραφής. Επομένως, μεθοδολογικά το μόνο που προκύπτει ως ρεαλιστικό και βιώσιμο είναι η χρήση εργαλείων τεχνητής νοημοσύνης με βάση τα οποία θα γίνεται η ανίχνευση των περιστατικών μισαλλόδοξου λόγου κατά το πρότυπο του BAG της Γερμανίας.

Παράλληλα, συζητήθηκε η πιθανότητα ύπαρξης ενός συστήματος 'self-referral', άμεσων δηλαδή αναφορών από τα θύματα, σε εξειδικευμένη φόρμα η οποία θα περιλαμβάνεται στους ιστότοπους των μελών του Δικτύου και θα μπορεί η καθεμία και ο καθένας να επισημάνει περιστατικό ρητορικής μίσους είτε με το ίδιο άτομο ως θύμα, είτε εκ μέρους τρίτου, σύμφωνα φυσικά με τα απαραίτητα εχέγγυα προστασίας προσωπικών δεδομένων. Μια προσέγγιση δηλαδή κατά το σύστημα αναφοράς του Community Security Trust της Αγγλίας. Ο προβληματισμός που τέθηκε σε σχέση με αυτό, αφορούσε αφενός στην απήχηση που μπορεί να έχει ένας τέτοιος μηχανισμός αναφοράς, δεδομένου ότι θα πρέπει να γνωρίζει κάποια/κάποιος τι είναι ρητορική μίσους προκειμένου να την αναφέρει, αλλά ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, πώς και ποια ομάδα θα διαχειριστεί τον όγκο της πληροφορίας, το αντίστοιχο φιλτράρισμα και μια πρώτη κατηγοριοποίηση των περιστατικών αναλόγως της βαρύτητάς τους. Το τελευταίο δε είναι κρίσιμο, καθώς είναι περίπου αυτονόητο ότι ο φόρτος εργασίας μιας τέτοιας δραστηριότητας, δε μπορεί να επιβαρύνει αποκλειστικά τη βοηθό συντονίστρια του Δικτύου, με τα μέλη να έχουν επιβοηθητικό μόνο ρόλο ως διαμεσολαβητές της διαδικασίας μέσω του ιστοτόπου τους.

Επιπροσθέτως, αναδείχθηκε η ανάγκη επαναπροσδιορισμού της σχέσης των μελών του Δικτύου με τις κοινότητες που εκπροσωπούν και οι οποίες ίσως θελήσουν να αποτελέσουν κομμάτι της διαδικασίας σε εθελοντικό επίπεδο, στο στάδιο της συλλογής και της επεξεργασίας των αναφορών (reporting) κατά το μοντέλο της Αγγλίας και της Μολδαβίας. Ένας άλλος προβληματισμός που επίσης τέθηκε αφορούσε στο κατά πόσον ελλοχεύει ο κίνδυνος η καταγραφή ρητορικής μίσους σε ένα τόσο ευρύ περιβάλλον όπου αυτή λαμβάνει χώρα και με τόσο μεγάλο όγκο δεδομένων, να επιβαρύνει ή να αποπροσανατολίζει από την καταγραφή εγκλημάτων μίσους, καθώς αυτό που παρατηρείται είναι η υποαναφορικότητα των καταγραφών ρατσιστικής βίας και όχι η υποχώρηση της ρατσιστικής βίας καθ'αυτής. Προτάθηκε επίσης να υπάρχουν διαφορετικά πρόσωπα αναφοράς («focal points») από κάθε οργάνωση, προκειμένου άλλο άτομο να ασχολείται και να συμμετέχει στην ολομέλεια που αφορά στην καταγραφή εγκλημάτων μίσους και άλλο, σε μια διαφορετική ολομέλεια του Δικτύου αναφορικά με την καταγραφή περιστατικών ρητορικής μίσους. Σε κάθε περίπτωση, μια βασική πρόκληση που τέθηκε, μεταξύ άλλων, αφορά στη συστηματική καταγραφή και βιωσιμότητα του έργου ώστε να μπορέσουν να παραχθούν τα αντίστοιχα επιθυμητά αποτελέσματα. Παρόλα αυτά,

προτάθηκε επίσης να εκκινήσει μια πιλοτική εφαρμογή του πλάνου ώστε να διαφανούν οι όποιες δυσκολίες στην πράξη, λαμβάνοντας υπόψη ότι η κοινωνία των πολιτών έχει ήδη επωμιστεί ένα μεγάλο μέρος αντίστοιχων πρωτοβουλιών, καλύπτοντας το κενό της Πολιτείας.

Αναφέρθηκε επίσης η μεθοδολογία που αναπτύσσεται στο πρόγραμμα «Stand-Up - Standing up against hate in the EU», το οποίο στοχεύει στην καθιέρωση ενός μοντέλου πολλαπλών υπηρεσιών για αξιοποίησή του από τις δημόσιες αρχές ως προς την αντιμετώπιση των εγκλημάτων μίσους. Το μοντέλο αυτό περιλαμβάνει τη δημιουργία τεχνολογικών μέσων για την ενίσχυση της παρακολούθησης του φαινομένου και την ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ των υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, στο πρόγραμμα επιχειρείται η δημιουργία μιας βάσης δεδομένων «open intelligence» που θα περιλαμβάνει στοιχεία σε σχέση με το θύμα, με τον θύτη, με τα περιστατικά και τις συγκεκριμένες αναφορές που λαμβάνουν χώρα, καθώς και άλλες παραμέτρους. Επίσης προβλέπεται η σύνταξη εγχειριδίων για τον ορισμό του εγκλήματος μίσους και της ρητορικής μίσους, όπως και για την αναφορά εγκλημάτων μίσους, καθώς κι ένα εγχειρίδιο για τις υπηρεσίες υποστήριξης θυμάτων. Τέλος, στο πλαίσιο του προγράμματος πραγματοποιούνται εκπαιδευτικές δράσεις απευθυνόμενες σε δημόσιες αρχές, με έμφαση στις αρχές επιβολής του νόμου, σε δικαστικά όργανα και υπαλλήλους διοίκησης, ενώ περιλαμβάνει και σειρά δράσεων ευαισθητοποίησης. Τα αποτελέσματα του συγκεκριμένου έργου πρόκειται να φανούν το προσεχές διάστημα.

Τέλος, ως προς την αξιοποίηση των δεδομένων που το Δίκτυο φιλοδοξεί να συλλέξει μέσα από την καταγραφή ρητορικής μίσους στη δημόσια σφαίρα και κυρίως στις διαδικτυακές πλατφόρμες, σημειώθηκε ότι πέρα από τη βιωσιμότητα ενός τέτοιου εγχειρήματος είναι πολύ σημαντικό να υπάρξει μια ξεκάθαρη και σταθερή στόχευση ως προς την κεφαλαιοποίηση αυτής της προσπάθειας από την κοινωνία των πολιτών. Εντούτοις, επισημάνθηκε ότι δε θα πρέπει οι ΜΚΟ να επωμιστούν το βάρος των δράσεων και των θεσμικών ή κοινωνικών αλλαγών στις οποίες το κράτος οφείλει να προβεί προς την κατεύθυνση προστασίας των ευάλωτων ομάδων που πλήττονται από τον λόγο μίσους αλλά και πρωτοβουλιών προς την ενίσχυση ευρύτερα της κοινωνικής συνοχής.

V. Η ΠΡΟΤΑΣΗ

Αναλύοντας τόσο τα διάφορα υφιστάμενα μοντέλα καλών πρακτικών, όσο και τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τις συζητήσεις εστίασης, καθίσταται σαφές ότι η μεθοδολογία του Δικτύου όπως χρησιμοποιείται για την καταγραφή ρατσιστικών εγκλημάτων, δεν αποτελεί την ενδεδειγμένη μεθοδολογία για τη συστηματική παρακολούθηση της ρητορικής μίσους, είτε στο διαδικτυακό περιβάλλον είτε στη δημόσια σφαίρα ευρύτερα. Βασικό παράγοντα για αυτό αποτελεί η διαφορετική φύση ενός περιστατικού ρητορικής μίσους σε σχέση με ένα περιστατικό ρατσιστικής βίας. Η ρατσιστική βία, δηλαδή το ρατσιστικό έγκλημα, είναι ένα πλαίσιο βίας που καταφέρεται εναντίον συγκεκριμένων προσώπων που φέρουν προστατευόμενα χαρακτηριστικά. Έχει, δηλαδή, συγκεκριμένο χώρο, χρόνο και πλαίσιο μέσα στο οποίο συμβαίνει, ενώ στοχοποιεί τα άτομα-στόχους με τρόπο άμεσο. Επομένως, η καταγραφή του, με εχέγγυα διαφάνειας, μπορεί να διασφαλιστεί μέσα από τη συνέντευξη του/των θύματος/θυμάτων, όπως ακριβώς γίνεται με την παρούσα μεθοδολογία του Δικτύου. Η πρόσβαση δε στο θύμα για να δώσει τη μαρτυρία του, διασφαλίζεται από τα μέλη του Δικτύου με βάση το γεγονός ότι ήδη παρέχουν υπηρεσίες σε στοχοποιούμενες ομάδες, οπότε τα θύματα προσεγγίζουν τα μέλη του Δικτύου για να βρουν υποστήριξη μετά το περιστατικό ρατσιστικής βίας που έχουν βιώσει και έτσι γίνεται η αναγνώριση του περιστατικού και τελικά η καταγραφή του. Στην περίπτωση της ρητορικής μίσους, οι συνθήκες είναι διαφορετικές. Η ρητορική μίσους δεν στοχοποιεί μόνο συγκεκριμένα πρόσωπα (σε αυτή την περίπτωση θα ήταν λεκτική ρατσιστική βία) αλλά ολόκληρες τις κοινότητες που αντιπροσωπεύουν και φέρουν προστατευόμενα χαρακτηριστικά. Για τον λόγο αυτό μπορεί να λάβει χώρα οποιαδήποτε στιγμή και σε οποιοδήποτε πλαίσιο του δημόσιου χώρου, χωρίς απαραίτητα να γίνει αντιληπτή από την κοινότητα ή τους φορείς που την υποστηρίζουν. Το γεγονός δε ότι οι κοινότητες ενδέχεται να μην την αντιληφθούν ως ρητορική μίσους, δε σημαίνει ότι η εκφορά της δεν είναι επιζήμια για αυτές ή ευρύτερα για την κοινωνική συνοχή. Επομένως, η καταγραφή της είναι εξίσου σημαντική με αυτή του ρατσιστικού εγκλήματος, αλλά θα πρέπει να βασιστεί σε μεθοδολογικά εργαλεία που υποστηρίζουν ουσιαστικά την αποδελτίωση του

δημόσιου λόγου και με βασικό κριτήριο αν αυτός ο δημόσιος λόγος φέρει τα στοιχεία της προκατάληψης και στοχοποίησης στην εκφορά του.

Το παρόν, λοιπόν, σχέδιο δράσης αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο τέθηκαν οι βάσεις έτσι ώστε το Δίκτυο να κατανοήσει τις ανάγκες στο νέο πεδίο στο οποίο διερευνά την επέκταση της δραστηριοποίησής του, καθώς επίσης οι άξονες με βάση τους οποίους συντονιστές και μέλη του Δικτύου έχουν ήδη αρχίσει να δομούν τα επόμενα βήματα προς την υλοποίηση των σχετικών στόχων. Στο πλαίσιο αυτό, κεντρικό ρόλο είχαν οι συζητήσεις εστίασης που έλαβαν χώρα και στην οποία συμμετείχαν συντονιστές και μέλη του Δικτύου με ουσιαστική ανατροφοδότηση του σχεδιαζόμενου πλάνου. Στη συγκεκριμένη δράση συζητήθηκαν εκτενώς όχι μόνο τα ευρήματα της έρευνας, αλλά και τα επόμενα βήματα του Δικτύου στην κατεύθυνση της δέσμευσής τους για έγκυρο ορισμό, ενιαία μεθοδολογία και συγκεκριμένο πεδίο παρακολούθησης της ρητορικής μίσους στη δημόσια σφαίρα, με τρόπο βιώσιμο και αποτελεσματικό. Επομένως, και με βάση όλα τα παραπάνω, ανακύπτει ότι είναι απαραίτητο να προηγηθεί ένας μακροπρόθεσμος σχεδιασμός με ορίζοντα 2-4 έτη ώστε να ξεπεραστούν οι δύο βασικές προκλήσεις που συνεπάγεται η πιθανή επέκταση των δραστηριοτήτων του Δικτύου στην καταγραφή περιστατικών ρητορικής μίσους. Η πρώτη αφορά στις αναγκαίες διεργασίες που πρέπει να δρομολογηθούν τόσο εντός του Δικτύου και των μελών του σε σχέση με τον αναδιαμορφωμένο ρόλο τους, όσο και στις πιθανές συνεργασίες με φορείς πέρα από την κοινωνία των πολιτών που θα επιτρέψουν την υλοποίηση ενός αποτελεσματικού και συστηματικού μηχανισμού καταγραφής και αντιμετώπισης του φαινομένου. Τα βήματα και η μεθοδολογία που προκρίνονται για την εφαρμογή αυτού του πυλώνα αναλύονται διεξοδικά παρακάτω. Η δεύτερη, αφορά στην κοστολόγηση και την εξεύρεση των αντίστοιχων πόρων ή/και ανθρώπινου δυναμικού που θα εγγυηθούν την πραγματοποίηση του έργου και την απρόσκοπτη λειτουργία του Δικτύου στο νέο αυτό πλαίσιο. Οι προκλήσεις αυτές αγγίζουν τον πυρήνα λειτουργίας και εργασιών του Δικτύου και δε μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο έρευνας αυτού του έργου. Ωστόσο, το παρόν σχέδιο δράσης, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τα ευρήματα από τη διερεύνηση των καλών πρακτικών, όσο και τα αποτελέσματα των συζητήσεων στα focus groups, προτείνει ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο το Δίκτυο μπορεί να κινηθεί με τρόπο συντεταγμένο, βασισμένο στην ήδη υπάρχουσα τεχνογνωσία και δικτύωσή του, με στόχο την υλοποίηση και τη διασφάλιση βιωσιμότητας στην παρακολούθηση της ρητορικής μίσους.

Αναφορικά με το πλαίσιο **ορισμού** της ρητορικής μίσους, από τα focus groups με μέλη και συντονιστές του Δικτύου, προέκυψε ότι το Δίκτυο ενδιαφέρεται για την παρακολούθηση του φαινομένου όχι μόνο στη νομική του διάσταση αλλά και στην κοινωνική. Επομένως, το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξαν οι συμμετέχουσες ομάδες είναι ότι ο ορισμός θα βασίζεται στη διάσταση της επιβλαβούς επίδρασης πάνω στις στοχοποιούμενες ομάδες («harmful speech») σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά δεδομένα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προτύπων προστασίας⁴⁷, περιλαμβάνοντας ωστόσο και κριτήρια διαφοροποίησης των περιστατικών που εμπεριέχουν στοιχεία ποινικού ενδιαφέροντος (σ.σ. υποκίνηση σε βία) με βάση το αντίστοιχο θεσμικό πλαίσιο της χώρας⁴⁸.

Σε ό,τι αφορά το **πεδίο** στο οποίο θα εστιάσει η προτεινόμενη μεθοδολογία, κρίνεται απαραίτητο αυτή να λαμβάνει χώρα (κατά κύριο λόγο) στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπου συνιστούν το βασικό πεδίο έκφρασης και αναπαραγωγής λόγου μίσους, ενώ εκεί φιλοξενούνται και ιστοσελίδες των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης.

Επιπλέον, αναφορικά με τη **μεθοδολογία**, το παρόν σχέδιο δράσης προτείνει ένα μικτό σύστημα καταγραφής και αναφοράς (recording & reporting) με έναν συνδυασμό πρακτικών των μοντέλων της Γερμανίας και της Ιταλίας σε ό,τι αφορά την καταγραφή ρητορικής μίσους, και της Αγγλίας σε ό,τι αφορά την αναφορά αντίστοιχων περιστατικών. Με βάση τα παραπάνω, είναι κατανοητό ότι στόχος του Δικτύου είναι η ανάπτυξη εργαλείων τεχνητής νοημοσύνης για τη συστηματική και σε επαρκές εύρος παρακολούθηση του φαινομένου, χωρίς ωστόσο να απεμπολίσει τη δυνατότητα τα δεδομένα να συλλέγονται και μέσω καταγραφών από φυσικά πρόσωπα (καταγραφείς). Υπενθυμίζεται ότι το Δίκτυο έχει ήδη εκπαιδεύσει έναν σημαντικό αριθμό καταγραφέων για περιστατικά ρατσιστικής βίας, ενώ ταυτόχρονα στις εκπαιδεύσεις οι συμμετέχουσες/οντες έχουν ήδη έρθει σε επαφή και εξοικειωθεί με το πλαίσιο αναγνώρισης της ρητορικής μίσους. Επιπλέον, το γεγονός ότι το Δίκτυο το απαρτίζουν τόσο φορείς της κοινωνίας των πολιτών που υποστηρίζουν στοχοποιούμενες ομάδες, αλλά και οι ίδιες οι κοινότητες που φέρουν προστατευόμενα χαρακτηριστικά και άρα στοχοποιούνται, αποτελεί σημαντική διασφάλιση ότι πιθανά περιστατικά ρητορικής μίσους θα μπορούν να εντοπιστούν

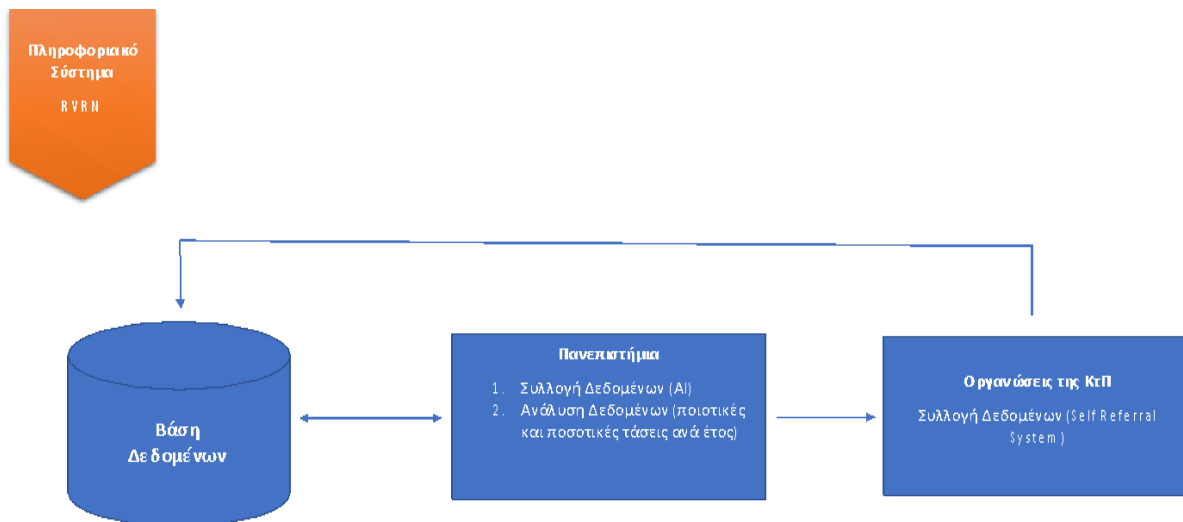
⁴⁷ Ομοίως, §59

⁴⁸ Ν.4285/2014, Τροποποίηση του Ν. 927/1979 (Α' 139) και προσαρμογή του στην απόφαση - πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ της 28ης Νοεμβρίου 2008, για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου και άλλες διατάξεις.

και να καταγραφούν από τα μέλη του Δικτύου. Επομένως, τα ίδια τα μέλη του Δικτύου θα μπορούσαν να αποτελέσουν σε κάθε περίπτωση διάυλο επικοινωνίας περιπτώσεων ρητορικής μίσους, όπως ήδη άλλωστε συμβαίνει. Ωστόσο, δεδομένου ότι αυτή η πρακτική ήδη εφαρμόζεται πολλά έτη στο Δίκτυο, είναι κατανοητό ότι από μόνη της δεν μπορεί να αποτελέσει τη βάση συγκέντρωσης δεδομένων για μία ενδελεχή ανάλυση του φαινομένου. Για τον λόγο αυτό, όπως προαναφέρθηκε, η δράση αυτή θα συμπληρωθεί και με την ανάπτυξη εργαλείων ικανών να υποστηρίξουν τη συστηματική παρακολούθηση του φαινομένου, δηλαδή εργαλείων τεχνικής νοημοσύνης.

Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη τον τεράστιο όγκο δεδομένων που θα χρειαστεί να συλλεχθεί προκειμένου να υπάρξει μια κατά το δυνατόν ρεαλιστική αποτύπωση της ρητορικής μίσους ως κοινωνικού δείκτη, η καταγραφή αυτή δεν μπορεί παρά να γίνει με τη χρήση εργαλείων τεχνητής νοημοσύνης, όπως άλλωστε συμβαίνει σε όλες τις χώρες και όλα τα προγράμματα αντίστοιχου βεληνεκούς και στοχοθεσίας. Εκκινώντας από αυτή τη βάση, αναδεικνύεται η ανάγκη συνέργειας ή συμμετοχής πανεπιστημιακών ιδρυμάτων με την απαραίτητη ερευνητική εργασία (νομικής/κοινωνιολογικής/πολιτικής ανάλυσης) αλλά και εργαστηρίων πληροφορικής με την απαραίτητη εξειδίκευση ως προς την επιλογή, την αξιοποίηση και μια πρώτη ποιοτική ανάλυση των δεδομένων που συλλέγονται. Παράλληλα, όπως προαναφέρθηκε, τόσο ο καταστατικός χαρακτήρας του Δικτύου ως προς το σύστημα καταγραφών, όσο και η συμβολή των οργανώσεων που το απαρτίζουν, μπορούν να διατηρηθούν στο νέο, διεγερμένο πεδίο καταγραφής, με τη δυνατότητα αναφοράς περιστατικών ρητορικής μίσους από θύματα ή τρίτα μέρη μέσω τυποποιημένης φόρμας αναφοράς («self-referral system») προσεγγίζοντας έτσι το μοντέλο του SCT στην Αγγλία. Η διάχυση του νέου πλαισίου παρακολούθησης του φαινομένου και άρα του τρόπου καταγραφής του, μπορεί να επιτευχθεί διαδικτυακά με τις οργανώσεις/μέλη του Δικτύου να αναρτούν αντίστοιχο «banner» στις ιστοσελίδες τους. Το «banner» θα επιτρέπει την άμεση διασύνδεση του θύματος/μάρτυρα ρητορικής μίσους με το σύστημα καταγραφής. Υπενθυμίζεται ότι κατά τη διάρκεια των focus groups, μέλη και συντονιστές του Δικτύου δεσμεύτηκαν, μεταξύ άλλων,

και στη συστηματική πληροφόρηση των στοχοποιούμενων κοινοτήτων τόσο με τον τρόπο που προαναφέρθηκε όσο και με τη συμπερίληψη του νέου μηχανισμού παρακολούθησης σε οποιαδήποτε σχετική δράση ενημέρωσης προς τις στοχοποιούμενες κοινότητες (π.χ δράση ενημέρωσης στοχοποιούμενων ομάδων

σχετικά με το φαινόμενο του ρατσισμού).

Αναφορικά με τον βασικό πυλώνα συλλογής στοιχείων, μέσω της τεχνητής νοημοσύνης, γίνεται κατανοητό ότι χρειάζεται η δημιουργία μιας βάσης δεδομένων που θα περιλαμβάνει αφενός τη συλλογή των περιστατικών ρητορικής μίσους όπως αυτά αλιεύθηκαν μέσω της καταγραφής με εργαλεία τεχνητής νοημοσύνης, αλλά και πιθανά περιστατικά όπως αυτά αναφέρθηκαν στις οργανώσεις του Δικτύου μέσα από τις δικές τους πλατφόρμες. Σχηματικά, ο μηχανισμός καταγραφής και συλλογής δεδομένων μπορεί να αποτυπωθεί στο παρακάτω διάγραμμα:

Σε ένα δεύτερο στάδιο, η ομάδα του Δικτύου αναλαμβάνει να συλλέξει τα δεδομένα που αναφέρθηκαν στις φόρμες καταγραφής μέσω του self-referral system, καθώς και τα δεδομένα που συλλέχθηκαν μέσω του συστήματος καταγραφής με τη βοήθεια εργαλείων τεχνητής νοημοσύνης και αφού έχει προηγηθεί η αντίστοιχη πρώτη αξιολόγηση («φιλτράρισμα») από την ερευνητική ομάδα που θα την έχει αναλάβει. Γίνεται αντιληπτό πως αυτή η ομάδα ενδέχεται να χρειάζεται περαιτέρω ενίσχυση για να μπορέσει να ανταπεξέλθει στην παράλληλη υποστήριξη δύο διαφορετικών μηχανισμών παρακολούθησης, με δεδομένο ότι ένας δεύτερος μηχανισμός παρακολούθησης αυξάνει κατά πολύ τον όγκο των δεδομένων και των διαδικασιών σε σύγκριση με τη σημερινή συνθήκη. Επίσης, σε ό,τι αφορά τη

συμμετοχή των τμημάτων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων ή εργαστηρίων στο προτεινόμενο μοντέλο καταγραφής ρητορικής μίσους, επισημαίνεται ότι αυτά θα πρέπει να ενταχθούν στο Δίκτυο ως μέλη ή παρατηρητές του, προκειμένου να δεσμεύονται από ένα κοινό πλαίσιο λειτουργίας και κώδικα δεοντολογίας. Σημειώνεται ότι ήδη το Δίκτυο έχει μέλος του φορέα που προέρχεται από ελληνικό πανεπιστήμιο, ενώ στα 11 χρόνια δράσης του, έχει ήδη αναπτύξει στενή συνεργασία με πανεπιστήμια και άλλες ερευνητικές ομάδες που εστιάζουν στην παρακολούθηση των εκφάνσεων του ρατσισμού, συμπεριλαμβανομένης της ρητορικής μίσους. Άρα, ως επόμενο βήμα προκρίνεται η συστηματική επαφή του Δικτύου με τους αντίστοιχους φορείς με στόχο τη συστηματοποίηση της συνεργασίας τους σε αυτό το πλαίσιο.

Τέλος, το Δίκτυο θα μπορεί να προβαίνει σε από κοινού ποιοτική και ποσοτική ανάλυση των συλλεχθέντων περιστατικών ρητορικής μίσους και εγκλημάτων μίσους, προκειμένου να αναδειχθούν συγκρίσεις και συγκλίσεις των περιστατικών (π.χ. χρονικά και γεωγραφικά) ικανές να αναδείξουν τη διάσταση του φαινομένου στην ολότητά του, τις τυχόν θεσμικές ευθύνες ή ολιγωρίες και την ανάγκη στρατηγικών δράσεων αντιμετώπισής του. Στόχος τόσο της εξέλιξης των εργαλείων καταγραφής του Δικτύου όσο και της επέκτασης της δράσης του στην παρακολούθηση του φαινομένου της ρητορικής μίσους, είναι -μέσα από την ανάγνωση των δεικτών αλληλεπίδρασης και ανατροφοδότησης των φαινομένων ρατσιστικής βίας και ρητορικής μίσους- η εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων που θα οδηγούν στην πρόωση συγκεκριμένων συστάσεων προς τις αρμόδιες Αρχές για την αποτελεσματική αντιμετώπιση αυτών των εκφάνσεων του ρατσισμού.